

RAFAŁ BARTŁOMIEJ PANFIL

Państwowa Akademia Nauk Stosowanych
im. Ignacego Mościckiego w Ciechanowie
<https://orcid.org/0000-0003-0049-4170>
rafal.panfil@pansim.edu.pl

***Charles Wright Mills, Wyobrażenia socjologiczna*,
(przeł. M. Bucholc, red. przed. do wyd. pol. J. Mucha),
Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2009, ss. 376**

***Charles Wright Mills, Wyobrażenia socjologiczna* (translated by M. Bucholc,
pre-edited for the Polish edition by J. Mucha), Wydawnictwo Naukowe
PWN, Warsaw 2009, pp. 376**

Recenzowana praca została wydana sześćdziesiąt pięć lat temu, jednak w dobie niezwykle dynamicznych zmian zachodzących niemalże w każdej dziedzinie życia społecznego jej treść wydaje się szczególnie aktualna i godna popularyzowania. Głównym przedmiotem rozważań w niej podjętych jest zawarta w tytule perspektywa poznawcza określona mianem wyobraźni socjologicznej.

Wyobrażenia socjologiczna to koncepcja wprowadzona do naukowego dyskursu przez amerykańskiego socjologa Charlesa Wrighta Millsa, której założenia po raz pierwszy zostały zaprezentowane w języku angielskim w książce pt. *The Sociological Imagination*¹. Niniejsza praca została również przetłumaczona na język polski i ukazała się w ramach serii *Biblioteka socjologiczna* pt. *Wyobrażenia socjologiczna*², której recenzję stanowi niniejszy artykuł.

Wyobrażenia socjologiczna jest to swoista strategia analityczna mająca na celu eksplorację, identyfikację i wyjaśnianie zjawisk oraz procesów zachodzących w przestrzeni międzyludzkiej w oparciu o zrozumienie właściwości relacji istniejących między poszczególnymi jednostkami społecznymi a całym społeczeństwem, ale także między kolejami życia tych jednostek a historią i rozwojem szeroko rozumianej rzeczywistości społecznej. Sam jej autor, określając możliwości wynikające z jej wykorzystania, stwierdza, że „Wyobrażenia socjologiczna pozwala nam zrozumieć historię i biografie oraz relacje zachodzącą między nimi w ramach społeczeństwa. Oto jej zadanie i jej obietnica”³.

¹ C.W. Mills, *The Sociological Imagination*, Oxford University Press, New York 1959.

² C.W. Mills, *Wyobrażenia socjologiczna* (przeł. M. Bucholc, red. przed. do wyd. pol. J. Mucha), Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2009.

³ Tamże, s. 52–54.

Niniejsza praca stanowi swoisty manifest, za pośrednictwem którego autor zachęca, aby współczesna socjologia, a właściwie wszystkie nauki społeczne wykorzystywały wyobraźnię socjologiczną traktowaną jako bogate i różnorodne instrumentarium poznawcze umożliwiające skuteczną, wnikliwą i krytyczną analizę rzeczywistości społecznej. Jej wykorzystanie mogłoby skutecznie integrować aspekt teoretyczny, metodologiczny i praktyczny oraz inspirować czytelnika do pełnego zrozumienia roli człowieka w społeczeństwie. Innymi słowy, prezentowana praca jest nie tylko manifestem o charakterze teoretycznym, ale także niezwykle praktycznym vademecum wiedzy metodologicznej, niezbędnej dla badaczy, którzy w toku realizacji celów nauk społecznych powinni postrzegać, integrować i analizować jednostkowy, grupowy, społeczny, ale także historyczny punkt widzenia.

Spełnienie powyżej sformułowanego manifestu wymaga rekonstrukcji szerszego kontekstu nauk społecznych, który został odzwierciedlony przez Earla Babiego w następujący sposób: „Teoria społeczna zajmuje się tym, co jest, a nie tym, co być powinno, choć przez wiele setek lat nie rozróżniano tych dwóch orientacji. Filozofowie społeczni z dużą swobodą łączyli swoje obserwacje dotyczące tego, co wokół nich się działo, ze swoimi spekulacjami dotyczącymi przyczyn wydarzeń i pomysłami, jak świat powinien wyglądać. Chociaż współcześni badacze społeczni mogą od czasu do czasu czynić to samo, jednak jako naukowcy skupiają się na tym, co faktycznie się dzieje i dlaczego. Oznacza to, że teoria naukowa – a także sama nauka – nie może rozstrzygać sporów o wartości. Nauka nie może określić, czy kapitalizm jest lepszy, czy gorszy od socjalizmu. Może natomiast określić, jak oba te systemy funkcjonują w kategoriach pewnego zestawu uzgodnionych kryteriów. Na przykład możemy naukowo określić, czy kapitalizm czy socjalizm bardziej sprzyja ludzkiej godności i wolności tylko wtedy, gdy wcześniej uzgodnimy jakieś mierzalne definicje wolności i godności. Nasze wnioski będą zatem ograniczone do znaczeń określonych w naszych definicjach. Poza nimi nie będą miały żadnego ogólnego znaczenia”⁴. Taki punkt widzenia doskonale uzupełnia charakter współczesnych nauk społecznych i stanowi uzupełnienie postulatu autora recenzowanej pracy.

Dzieło autorstwa Charlesa Wrighta Millsa jest powszechnie uznane za jedną z najwybitniejszych prac w obrębie literatury socjologicznej i niezwykle istotny wkład w rozwój nauk społecznych. Jego autor jest niewątpliwie jednym z najbardziej wpływowych i wyjątkowo często cytowanym socjologiem amerykańskim, który w niebywale wyrazisty sposób wyjaśnia czytelnikowi najważniejsze socjologiczne zagadnienia, prezentując podstawowe założenia humanistycznego paradygmatu tej dyscypliny. Pojęcie „wyobraźnia socjologiczna”, które stało się nierozłączną częścią socjologicznego dyskursu, odnosi się do specyficznej perspektywy analitycznej, łączącej jednostkowe, społeczne i historyczne wymiary życia społecznego. Janusz Mucha w *Przedmowie do wydania polskiego* przedstawianej pracy stwierdza, że „zalecenie C. Wrighta Millsa, iż «wszystko należy robić z wyobraźnią», może wydawać się dziś dość ogólnikowe i banalne, nawet jeśli ograniczymy to «wszystko» do badań naukowych. Millsowi, który wprowadził to pojęcie do filozofii i metodologii nauk społecznych, nie chodziło jednak oczywiście o ogólniki, lecz o dość konkretną postawę intelektualną. Zastosowanie tego pojęcia okazało się w końcu lat pięćdziesiątych XX wieku wielkim sukcesem,

⁴ E. Babbie, *Podstawy badań społecznych*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2009, s. 28.

o czym świadczy to iż używane było i jest – na ogół bezpośrednio za Millsem – przez reprezentantów paru dyscyplin społecznych, w różnych warunkach społecznych”⁵.

Na podstawie powyżej przytoczonej wypowiedzi można stwierdzić, że kluczowym zadaniem współczesnego przedstawiciela nauk społecznych jest właśnie przyjęcie owej postawy intelektualnej, która znajdując się na pograniczu jego obowiązków teoretycznych i praktycznych, stanowi sposób wyjaśniania istotnych mechanizmów życia społecznego, w tym również tych, które są odpowiedzialne za współczesne przejawy poczucia niepewności oraz międzyludzkiej obojętności, coraz częściej charakteryzujących relacje konstytuujące społeczeństwo. Innymi słowy, wykorzystanie wyobraźni socjologicznej to niezwykle ambitny postulat, którego realizacja może być niezbędna w toku realizacji celów nauk społecznych, a jego spełnienie może przyczynić się do ich rozwoju. Akceptacja powyżej sformułowanego argumentu stanowi odzwierciedlenie wyjątkowych walorów recenzowanego dzieła.

W nawiązaniu do podstawowych założeń koncepcji wyobraźni socjologicznej jeden z najwybitniejszych, współczesnych socjologów Anthony Giddens opisuje ją jako „naukę socjologicznego myślenia – czyli myślenia w szerszych kategoriach – polega na ćwiczeniu wyobraźni. Studia socjologiczne nie mogą sprowadzać się do rutynowego nabywania wiedzy. Socjolog to osoba, która potrafi wyzwolić się ze swoich bezpośrednich uwarunkowań i zobaczyć rzeczy w szerszym kontekście. Praca socjologa opiera się na tym, co amerykański autor Charles Wright Mills w swoim słynnym sformułowaniu nazwał wyobraźnią socjologiczną. Wyobraźnia socjologiczna wymaga przede wszystkim myślowego zdystansowania się od naszych codziennych rutynowych czynności i nowego spojrzenia na nie”⁶. Takie odwołanie do przedmiotowego zagadnienia niewątpliwie potwierdza wartość recenzowanej pracy i ogromną korzyść z jej wykorzystania w procesie poznawania rzeczywistości społecznej.

O korzyściach płynących z wykorzystania koncepcji poznawczej opisanej w recenzowanym dziele informuje również sam autor, stwierdzając, że: „Pierwszym z pożytków z takiej wyobraźni – i pierwszą lekcją tych nauk społecznych, które nią dysponują – jest idea jednostki zdolnej do zrozumienia własnego doświadczenia i uchwycenia własnego losu wyłącznie poprzez ulokowanie siebie w okresie, w którym żyje, zdolnej rozpoznać własne szanse życiowe tylko poprzez uświadomienie sobie szans wszystkich jednostek znajdujących się w tym samym położeniu. Z wielu względów jest to straszna lekcja, z wielu jednak innych względów – wspaniała. Nie znamy granic zdolności człowieka do najwyższego wysiłku albo dobrowolnej degradacji, cierpienia albo radości, upodobania w brutalności albo słodczy rozumu”⁷. W cytowanym fragmencie można odnaleźć główną intencję autora dotyczącą opisywanej koncepcji, jednak tak ogólne sformułowania pozostawiają przestrzeń do krytyki recenzowanej pracy.

Czytelnikowi może wydawać się i co znajduje uzasadnienie w powyżej wyartykułowanych poglądach, że koncepcja wyobraźni socjologicznej ma bardzo ogólny charakter,

⁵ J. Mucha, *Wyobraźnia w naukach społecznych. Przedmowa do wydania polskiego*, [w:] C.W. Mills, *Wyobraźnia socjologiczna*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2009, s. 27.

⁶ A. Giddens, *Socjologia*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2012, s. 6.

⁷ Tamże.

co ostatecznie czyni to pojęcie nie w pełni sprecyzowanym. W sposób szczególny uwaga ta odnosi się do jej praktycznego aspektu i wykorzystania w toku realizowanych badań. W tym aspekcie niewątpliwie wymaga ona uszczegółowienia. Z drugiej strony, uszczegółowienie tej koncepcji mogłoby przyczynić się do znacznego jej ograniczenia. Warto również zauważyć, że autor recenzowanej pracy uwydatnia rolę wysokiego poziomu świadomości jednostek w zakresie procesów makrospołecznych, a w szczególności ich identyfikacji, opisu i wyjaśnienia. Niezwykle trudno jest zaakceptować ten wymóg wobec większości, a tym bardziej wszystkich członków szeroko rozumianego społeczeństwa. Dodatkowo, główna idea recenzowanej pracy jest niezwykle uniwersalna i w pewien sposób abstrahuje poza swoisty kontekst kulturowy, który odgrywa istotną rolę w opisie życia społecznego. Na tej podstawie można stwierdzić, że stanowi ona istotny, aczkolwiek początkowy etap docierania do przedmiotu poznania nauk społecznych.

Walorem prezentowanej koncepcji jest przede wszystkim jej potencjał, który może zostać wykorzystany przez czytelnika w celu zdefiniowania siebie jako aktywnego i refleksyjnego członka społeczeństwa oraz uczestnika złożonych procesów społecznych, do czego przekonuje sam autor w następujący sposób: „Wyobraźnia socjologiczna umożliwi obdarzonej nią osobie zrozumienie szerszej sceny historycznej, w kategoriach jej znaczenia dla życia wewnętrznego i zewnętrznej kariery różnorodnych jednostek. Pozwala ona zdać sobie sprawę z tego, jak jednostki, w zamęcie swojego codziennego doświadczenia, często nabywają fałszywej świadomości swojego położenia społecznego. W tym zamęcie poszukujemy ram nowoczesnego społeczeństwa, w których z kolei kształtują się typy psychiki rozmaitych mężczyzn i kobiet. W ten sposób osobiste niepokoje jednostek koncentrują się wokół wyraźnie określonych trosk, a obojętność publiczności przeobraża się w zaangażowanie w sprawy publiczne”⁸. Ponadto wykorzystanie wyobraźni socjologicznej pomaga czytelnikowi obiektywnie dostrzec istniejące zjawiska społeczne i odróżnić je od subiektywnych treści zawartych w stereotypach, ideologiach i świadomości potocznej, co czyni ją niezwykle ważnym i skutecznym elementem postaw życiowych. W sposób szczególny staje się to istotne w czasach nieustannie zwiększającego się poziomu ryzyka i podejmowania prób identyfikacji wcześniej nieuświadomionych zagrożeń. O tym również można przeczytać w recenzowanym dziele, co znajduje odzwierciedlenie w poniższej wypowiedzi jego autora: „Nasze czasy to okres niepokoju i obojętności, których nie sprecyzowano jeszcze na tyle, by umożliwić pracę rozumu i uruchomienie wrażliwości. Zamiast trosk – zdefiniowanych w kategoriach wartości i zagrożeń – często mamy do czynienia z przykrym poczuciem niezrozumiałego dyskomfortu; zamiast wyraźnych problemów często występuje zaledwie niejasne poczucie, że wszystko jest jakoś nie tak. Ani zagrożone wartości, ani też to, co im zagraża, nie są sprecyzowane; krótko mówiąc, nie nadszedł jeszcze moment podjęcia decyzji. Tym bardziej więc nie możemy mówić o ich konceptualizacji jako zagadnień nauk społecznych”⁹.

Recenzowana praca została uznana za dzieło klasyczne, a jej treść jest nie tylko aktualna, ale przede wszystkim niezbędna do zrozumienia otaczającej czytelnika rzeczywistości.

⁸ C.W. Mills, *Wyobraźnia socjologiczna...*, dz. cyt., s. 52.

⁹ Tamże, s. 60.

ści. W sposób szczególny należy podkreślić, że powinna być popularyzowana nie tylko wśród socjologów, ale także wśród przedstawicieli innych dyscyplin nauk społecznych. Przykładowo, wyjątkowe walory poznawcze recenzowanej pracy mogą stanowić niezwykle skuteczne narzędzie w procesie identyfikacji i profilaktyki szeroko rozumianych zagrożeń i kształtowania bezpieczeństwa. Podsumowując, wyobraźnia socjologiczna jest jedną z zasadniczych idei, które tworzą podstawy nauk społecznych, mających na celu opis i zrozumienie rzeczywistości społecznej.

BIBLIOGRAFIA

- Babbie E., *Podstawy badań społecznych*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2009.
- Giddens A., *Socjologia*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2012.
- Mills C.W., *The Sociological Imagination*, Oxford University Press, New York 1959.
- Mills C.W., *Wyobraźnia socjologiczna* (przeł. M. Bucholc, red. przedm. do wyd. pol. J. Mucha), Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2009.
- Mucha J., *Wyobraźnia w naukach społecznych*. Przedmowa do wydania polskiego, [w:] C.W. Mills, *Wyobraźnia socjologiczna*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2009.